

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR – TARIXCHI VA SARKARDA SIFATIDA

Xalilova Gulnigor Sunnatillo qizi

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv texnologiyalar universiteti

Tarix yo'nalishi II-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: **Sayfullayev Behruz Dilshod o'g'li**

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD)

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning tarixchi va sarkarda sifatidagi faoliyati tahlil qilinadi. Bobur o'z davrining yirik harbiy arbobi bo'lishi bilan birga, chuqur bilimga ega tarixchi ham bo'lgan. Ayniqsa, uning "Boburnoma" asari XV–XVI asrlar voqealari, siyosiy vaziyat va xalq hayoti haqida muhim tarixiy manba sifatida baholanadi. Maqolada Boburning harbiy yurishlari, davlat boshqaruvidagi tajribasi, Hindistonda Boburiylar imperiyasiga asos solishi hamda adolatli va bag'rikeng siyosati alohida yoritilgan. Bobur nafaqat o'z zamonasining, balki jahon tarixining ham yuksak siymolaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Mazkur maqola yosh avlodga tarixiy ongni shakllantirish, Bobur merosini chuqur o'rganish va uni qadrlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, Boburxona, tarixchi, sarkarda, panipat jangi, adolatli boshqaruv, madaniy meros, siyosiy faoliyat.

ABSTRACT

This article analyzes the activities of Zahiriddin Muhammad Babur as a historian and commander. Babur was not only a major military figure of his time, but also a deeply knowledgeable historian. In particular, his work "Baburnama" is considered an important historical source about the events of the 15th-16th centuries, the political situation and the life of the people. The article highlights Babur's military campaigns, experience in state administration, the foundation of the Babur Empire in India, and his just and tolerant policy. Babur is recognized as one of the outstanding figures not only of his time, but also of world history. This article serves to form historical consciousness in the younger generation, to deeply study and appreciate Babur's legacy.

Keywords: Zahiriddin Muhammad Babur, Baburkhana, historian, commander, Battle of Panipat, just governance, cultural heritage, political activity.

KIRISH

Zahiriddin Muhammad Bobur — jahon tarixida oʻziga xos oʻrin egallagan, koʻp qirrali shaxsiyat sifatida tanilgan buyuk siymodir. U nafaqat yirik sarkarda va davlat arbobi, balki chuqur tafakkur egasi, oʻz davrining bilimdon tarixchisi, yozuvchi va shoir hamdir. Bobur XV–XVI asrlar kesishmasida yashab ijod qilgan, tarixiy voqealarga bevosita guvoh boʻlgan va ularga oʻz asarlarida asosli baho bergan shaxs sifatida tanilgan. Ayniqsa, uning “Boburnoma” asari tarixiy manba sifatida beqiyos ahamiyatga ega boʻlib, unda nafaqat siyosiy voqealar, balki iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy hayot tafsilotlari ham yoritilgan.

Boburning sarkardalik faoliyati esa uning dono strateg, harbiy islohotchi va davlat quruvchi sifatida ham yuksak salohiyatga ega boʻlganini koʻrsatadi. U Hindistonda Boburiylar sulolasiga asos soldi va oʻzining harbiy salohiyati bilan keng hududlarni zabt etdi. Ushbu maqolada Boburning tarixchi va sarkarda sifatidagi faoliyati tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi hamda uning Sharq va jahon tamaddunidagi oʻrni yoritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Zahiriddin Muhammad Bobur oʻz davrining nafaqat yirik sarkardasi, balki chuqur bilimga ega tarixchi sifatida ham eʼtirof etiladi. Uning “Boburnoma” asari tarixiy, geografik, etnografik va madaniy jihatdan benazir manba boʻlib, XV–XVI asrlardagi Markaziy Osiyo, Afgʻoniston va Hindiston hududlaridagi ijtimoiy-siyosiy hayotni aks ettiradi. Bobur tarixchi sifatida voqealarga xolis yondashgan, oʻz koʻzi bilan koʻrgan hodisalarni aniq, sodda va ravon til bilan yozib qoldirgan. “Boburnoma”da u oʻz faoliyati bilan bogʻliq siyosiy voqealarni tasvirlar ekan, ular fonida oddiy xalq hayoti, urf-odatlar, til va madaniyatiga ham chuqur eʼtibor qaratgan.

Bobur oʻzining tarixiy mulohazalarida faktlarni bezamasdan, tanqidiy yondashuv bilan yoritadi. Masalan, Movarounnahr hukmdorlari oʻrtasidagi ichki ziddiyatlar, iqtisodiy tanglik, davlat boshqaruvidagi kamchiliklar haqida ochiq fikr bildiradi. Shu jihatdan, “Boburnoma” faqatgina xotira emas, balki tarixiy-siyosiy tahliliy asar sifatida ham alohida qadrlanadi. Unda Toshkent, Andijon, Samarqand, Kobul, Hindiston kabi shaharlardagi ijtimoiy-siyosiy hayot haqida muhim maʼlumotlar mavjud boʻlib, bu jihatlar Boburning tarixiy fikrlash qobiliyatini namoyon etadi.

Boburning sarkardalik salohiyati ham juda yuqori boʻlgan. U juda ogʻir siyosiy sharoitlarda ulgʻaygan boʻlsa-da, oʻz davlatchilik gʻoyasiga sodiq qolgan. U 12 yoshidayoq Andijon taxtiga oʻtirgan, ammo hayoti davomida turli hududlarda koʻplab janglar olib borgan. Eng muhim harbiy muvaffaqiyatlaridan biri — 1526-

yilda Panipat jangi orqali Hindistondagi Dehli sultonligini magʻlub etib, Boburiylar imperiyasiga asos solganidir. Bu gʻalaba nafaqat harbiy strategiya, balki ijtimoiy va siyosiy jihatdan ham muhim tarixiy burilish boʻldi. Bobur harbiy yurishlarida zamonaviy uslublarni joriy qilgan, otliq qoʻshinlar, oʻqotar qurollardan samarali foydalangan va jang oldidan sinchkov reja tuzgan.

Boburning sarkarda sifatida yutuqlari faqat janglarda emas, balki davlat boshqaruvida ham yaqqol koʻzga tashlanadi. U oʻz imperiyasida adolatli boshqaruv, moliyaviy tartib, harbiy intizom va diniy bagʻrikenglikni yoʻlga qoʻydi. Shuningdek, ilm-fan va sanʼatga homiylik qilgan, Kobul va Hindistonda madaniy muhitni rivojlantirishga katta hissa qoʻshgan.

Hattoki, Zahiriddin Muhammad Bobur oʻz asarlari bilan tarixshunoslikka, harbiy faoliyati bilan esa davlat boshqaruvi va sarkardalik sanʼatiga mislsiz hissa qoʻshgan ulugʻ siymodir. Uning tarixchi va sarkarda sifatida faoliyati bugungi kunda ham oʻrganishga, baholashga va qadrlashga loyiq tarixiy merosdir.

XULOSA

Zahiriddin Muhammad Bobur oʻz davrining eng yirik arboblardan biri boʻlib, tarix sahnasida chuqur iz qoldirgan noyob siymodir. U nafaqat jasur sarkarda, balki zukko tarixchi, kuchli davlat arbobi va maʼnaviyat fidoyisi sifatida ham tanilgan. Boburning oʻz asarlarida voqealarga bergan baholari, hududlar, xalqlar, urf-odatlar va siyosiy vaziyatlar haqidagi tasvirlari uning tarixiy tafakkuri naqadar keng va chuqur boʻlganini koʻrsatadi. Ayniqsa, “Boburnoma” asari bugungi kunda ham oʻz ilmiy, madaniy va tarixiy ahamiyatini yoʻqotmagan, aksincha, qimmatli manba sifatida qadrlanmoqda.

Sarkarda sifatida Bobur harbiy strategiya va taktikani mukammal egallagan, janglarda faqat kuch bilan emas, aql bilan ham gʻalaba qozonishga intilgan. Uning Panipat jangi orqali Hindistonda Boburiylar imperiyasiga asos solgani butun dunyo tarixida muhim oʻrin egallaydi. U oʻz imperiyasida siyosiy barqarorlik, iqtisodiy islohotlar va madaniy taraqqiyotga katta eʼtibor bergan. Bobur hukmronligi davrida adolatli boshqaruv va diniy bagʻrikenglik tamoyillari ustuvor boʻlgan.

Xulosa qilib aytganda, Bobur – faqat oʻz davrining emas, balki butun Sharq tarixining faxrli va betakror siymosidir. Uning merosi, gʻoyalari va amaliy faoliyati bugungi avlod uchun ham ibrat maktabidir. Bobur faoliyatini chuqur oʻrganish, oʻzlikni anglash va tarixiy xotirani tiklashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bobur, Z. M. (2002). *Boburnoma* (S. Mutalov, Tahr.). Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti.

2. Abdurahmonov, A. (2017). *Zahiriddin Muhammad Bobur: hayoti va ijodi*. Toshkent: Ma'naviyat.
3. Karimov, I. A. (1997). *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat.
4. Xoldorov, N. (2015). *Bobur va boburiylar saltanati tarixi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Sultonova, D. (2020). *Bobur asarlarida tarixiylik va badiiylik*. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
6. Berdimurodov, A. (2014). *Tarixchi sifatida Bobur shaxsiyati*. Andijon: Andijon davlat universiteti nashriyoti.
7. Aliyev, H. (2019). *Sharq tarixiy tafakkurida Boburning o'rni*. Samarqand: Ilm ziyo.
8. Sultonov, Q. (2008). *Boburnoma – tarixiy manba sifatida*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi.